

*„Viděl jsem výstavné paláce měst,
vím, že jinde na světě lidé žijí
líp, i moudřejší a vzácnější jsou
než tito moji drazí a toto rodné
hnízdo moje, a přece toto hnízdo
zde nade vše miluju. Tak člověk
miluje vlast i chudou, zuboženou,
kdyby všechny krásy a dary světa
obklopovaly jej v cizině.“*

Jan Herben, 1882

PŘEDMLUVA

Brněnské univerzitní národopisné pracoviště přistoupilo k výzkumu současné vesnice velmi záhy, snad až příliš záhy, když v roce 1953 pojalo do plánu komplexního studia lidové kultury na Valašsku mimo jiné výzkum obce se vzorným zemědělským družstvem. Prohlížíme-li s odstupem dvou desetiletí dílčí výsledky této akce, zjišťujeme, že jsme tehdy nebyli s to postihovat zárodeční rysy složitého procesu, kterým tato obec v době združstevňování nikoli bezbolestně procházela. Víc než proces jsme zaznamenávali stav, k němuž předchozí vývoj dospěl a v němž došlo k rozhodujícímu zlomu. V materiální kultuře, kterou jsme tehdy dokumentovali, neprojevil se ještě pronikavé změny a v kultuře duchovní se ještě vůbec nemohly rýsovat. Škoda, že jsme nevyužili možností návratných výzkumů a nesledovali některé jevy periodicky až do našich dnů. Dnes už má Střítež nad Bečvou docela odlišný ráz od doby před více než čtvrt stoletím a nuance jejího družstevního vývoje se docela ztrácejí pod povrchem dnešních vztahů a hmotné úrovně.

Nezdar této akce vzbudil nadlouho nedůvěru k možnostem postihování změn lidové kultury a způsobu života v přítomnosti etnografickými metodami a vyvolal pochybnost, zda vůbec náleží tato problematika do zájmové sféry národopisu. Po celá léta se výzkum současné vesnice neobjevil ve vědeckovýzkumných programech pracoviště a výklady o jeho smyslu a cíli živořily na pokraji učebního plánu etnografie a folkloristiky.

Teprve v roce 1969 jsme započali s dlouhodobým výzkumem družstevní vesnice v Jihomoravském kraji. Za východisko jsme vybrali — nikoli náhodou — obec Brumovice. K této volbě nás vedla především okolnost, že velké množství národopisných pozorování ze své rodné vesnice shromáždil a uveřejnil před bezmála sto lety Jan Herben, a to, že ze sousední vesnice Kobyly máme k dispozici jedinečné záznamy lidových tradic od Augusty Šebestové. Hlavně nám však šlo o vesnici, která se nijak nápadně nvy-
mýká z průměru jihomoravských zemědělských a vinařských obcí a která tedy do vysoké míry představuje typ. Nadto jsme hledali obec s počtem obyvatel přiměřeným záměru aplikovat poprvé v naší praxi kvantitativní postupy při sledování některých jevů; nemohli jsme volit vesnici s příliš nízkým počtem obyvatel, protože by vzorek nebyl dostatečně reprezentativní, ale nechtěli jsme též vybrat obec s příliš vysokým počtem obyvatel, protože by mohla být atypická a nadto bychom ji nebyli s to zvládnout.

Vždyť ani výzkum v Brumovicích s více než 350 domovními čísly a skoro dvanácti sty obyvatel nebyl snadným oříškem.

V první, značně zdlouhavé fázi jsme zachytili za vydatné podpory a porozumění místního národního výboru základní údaje o dnešních obyvatelích Brumovic, o jejich rodinných svazcích, o sociální struktuře obce, o zaměstnanosti mužů a žen v obci a mimo ni apod. Kromě toho naše anketa obsáhla údaje o nejlepších informátorech, vypravěčích a zpěvácích, o majitelích předmětů národopisné povahy, o výrobcích náradí, náčiní, podomáckých produktů pro obchod atd. Do výzkumu jsme zapojili více než čtyřicet studentů, kteří při krátkodobých výjezdech zachytili četné údaje orientačního významu. Těžiště výzkumu však spočívalo v samostatné práci autorů jednotlivých částí monografie, na niž si ověřujeme možnosti národopisného výzkumu současného způsobu života v průměrné jihomoravské obci. Materiál z poslední čtvrti minulého století nám umožňuje srovnat dnešní situaci se stavem před sto lety; tak lépe vynikají charakteristické rysy dnešní vesnice, zbavené sice většiny majetkových a sociálních rozporů, ale ještě ani zdaleka neoproštěné od dědictví starých konfliktních vztahů, plynoucích z tradiční rodinné rivality, z rozdílné konfese, politického přesvědčení apod.

Právě tyto otázky, jejichž zodpovězení má základní význam pro poznání současné vesnice, jsme byli nuceni pominout, a to jednak pro vysokou míru jejich delikátnosti, jednak pro naprostou nezkušenost zdrcující většiny posluchačů národopisu, kteří si na tomto výzkumu vysluhovali první ostruhy, zdaleka ne všichni ostruhy zlaté. Rozhodli jsme se uskutečnit výzkum vybraných odvětví lidové kultury, jež jsme pokládali za zvládnutelné a na něž nám síly stačily.

Naše práce nemá tedy povahu komplexní monografie, nýbrž předkládá dílčí pohledy do kultury a do života současné vesnice. Čini tak způsobem co nejobjektivnějším, a to i za cenu menší čtenářské atraktivnosti. Její koncepce je vedena snahou nepřičesávat a nepřikrášlovat skutečnost, nýbrž ji prezentovat takovou, jaká se nám v době výzkumu jevila. Soudný čtenář to jistě pochopí a uvítá.

Výzkumu a jeho vyhodnocení jsme věnovali mnoho času a energie. Do roku 1975 jsme uskutečnili několik dílčích výzkumů pomocí dotazníků a v poslední fázi, kterou jsme uzavřeli v roce 1977, proběhly doplňovací a revizní výzkumy, při nichž jsme sami nebo pomocí řádných i externích posluchačů ověřovali a kompletovali dotazníkové údaje, uskutečňovali polo-standardizované rozhovory s vybranými informátory, sestavovali medailónky výtvarně aktivních osob, pořizovali magnetofonové záznamy lidového ústního podání a písňového repertoáru; nadto jsme podle vyhodnocených dotazníků vytipovali objekty pro fotografickou dokumentaci, jejíž malá část tvoří přílohu této práce.

Výzkum byl po několik let součástí státního programu základního výzkumu VIII-3-9 „Dějiny české a slovenské lidové kultury“, jehož koordinátorkou byla dr. Božena Filová, CSc., a oponentem prof. dr. František Hejl, CSc., a probíhal pod vedením prof. dr. Richarda Jeřábka, CSc.,

Zpracování vybraných témat se ujali interní členové oddělení etnografie a folkloristiky katedry historie a etnografie střední, jihovýchodní a východní Evropy filozofické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně (prof. dr. Richard Jeřábek, doc. dr. Václav Frolec, CSc., a doc. dr. Dušan Holý, CSc.)

a externí spolupracovníci (dr. Alena Jeřábková, prom. hist. Jan Krist, dr. Jarmila Lidmilová, doc. dr. Oldřich Sirovátka, CSc., a dr. Marta Šrámková).

Po celou dobu výzkumu se nám dostávalo podpory a porozumění místního národního výboru a naprosté většiny občanů v Brumovicích, kteří umožňovali našim studentům nahlédnout do svého soukromí a poskytovali jim ochotně a trpělivě nesčetné informace. Jim všem náleží náš srdečný dík a přání spokojeného života v obci, již je tato práce věnována.

V Brně v prosinci 1978

R. J.

